

Till
Landsbygds- och infrastrukturdepartementet
li.remissvar@regeringskansliet.se
li.fjr@regeringskansliet.se

Ert dnr: LI2023/03401

Yttrande över delbetänkandet Jakt och fiske i renbetesland SOU 2023:46

Som remissinstans och starkt berörd part av utredningen lämnar Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset (STR-T) här skriftligt yttrande över renmarkskommitténs delbetänkande, SOU 2023:46. Förbundet företräder den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset som också uppfyller kriterier för urfolk i enlighet med internationella standards och ILO 169 artikel 1. Begäran om urfolksstatus lämnades in 2023-10-19 och är under beredning av Regeringskansliet. Förbundet ser allvarliga brister i det presenterade materialet som helhet och anser därmed inte att förslagen i betänkandet är framtagna på goda grunder. STR-T yttrar sig därför endast övergripande om delbetänkandet och utredningen i förbundets remissvar.

Sammanfattning

STR-T ser med stor oro på de förslag och den inriktning som betänkandet presenterar. En ensamrätt för ett fåtal föreningar till flera folkgruppers kultur och traditioner kommer att få märkbara konsekvenser i ett redan polariserat samhälle. Delbetänkandet är framtaget utan hänsyn till den nationella minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaisets lagstadgade rättigheter. Innehållet i materialet är marginaliserande och negligerande av folkgruppen. Minoritetens perspektiv saknas i underlaget som till stora delar bygger på tendensiös rättshistorisk dokumentation. STR-T ser allvarligt på den bristfälliga och selektiva historiebild som presenteras i delbetänkandet. Underlag för lagstiftning ska inte bygga på felaktigheter och antaganden. Istället behövs en breddad och mer verklighetsbaserad historiebild gällande markanvändning och bosättning i aktuella områden.

Betänkandet saknar en grundlig konsekvensanalys, vilket inte ger remissinstanserna möjlighet att ta ställning till följderna av förslagen. Maktbalansen och representationen av berörda parter i kommittén är skev och tar inte tillräcklig hänsyn till tilläggsdirektivet. Att Girjasdomen ska ligga till grund för utredningen är förkastligt med tanke på att domen endast beaktat underlag som framförts av två parter i konflikt, varav den vinnande partens bevisföring bygger på muntlig tradition. Den faktiska historiska markanvändningen i området är därmed inte utredd och redovisad i målet.

Kommitténs slutsats att de flesta samebyar ovan odlingsgränsen har en upparbetad Girjasrätt är orimlig och förödande. Den stärker de, efter Girjasdomen uppkomna, motsättningar såväl inom den samiska minoriteten som minoriteter emellan, samt mellan minoriteter och majoritetsbefolkning. De juridiska aspekterna har med andra ord getts alldeles för tung vikt, vilket gett upphov till det tunnelseende som ligger bakom det framtagna materialet. Mer politisk styrning är nödvändigt för att kunna uppnå hållbara framåtsyftande lösningar i frågan. STR-T vill

också lyfta vikten av att lokalbefolkningen, oavsett etnicitetstillhörighet, ges fortsatt tillgång till jakt och fiske, dvs det som också blivit deras kultur och traditioner.

STR-T känner också förståelse för majoriteten av den samiska befolkningen, dvs de same utanför samebyarna, vars rättigheter inskränks med kommitténs utgångspunkt och presenterade viljeinriktning. Även samerna i Vappstens lappby riskerar få sina förutsättningar att bibehålla kultur och traditioner avsevärt försämrade, vilket är allvarligt. Kommittén understryker vikten av att beakta gällande lagstiftning och internationella överenskommelser, tillika försummas samma lagar och konventioner när det rör andra parter, i synnerhet gällande folkgruppen tornedalingar. I många avseenden beaktas inte likhet inför lagen, vilket indikerar på inkonsekvens och/eller godtycklighet, något som inte hör hemma i en rättsstat som ser till människans lika värde.

Utifrån redovisade synpunkter anser STR-T följande:

- **Regeringen bör lägga ned renmarksutredningen.**
- **Regeringen bör ta nya tag i frågan på ett sätt som säkerställer att samtliga berörda parter rättigheter, behov och intressen beaktas.**
- **Regeringen måste säkerställa att det historiska materialet som ska ligga till grund för kommande lagstiftning ger en bred, opartisk och verklighetsförankrad bild av den historiska markanvändningen i aktuella områden.**

Agerande som strider mot minoritetens lagstadgade skydd

Som nationell minoritet omfattas tornedalingar, kväner och lantalaiset av lagstadgat skydd reglerat i regeringsformen och internationella konventioner. Skyddet innefattar bl.a. följande:

- Minoritetens möjligheter att bibehålla och utveckla kultur och traditioner ska främjas.¹
- Minoriteten har rätt till inflytande i frågor som berör den och rätt till samråd genom strukturerad dialog i sådana frågor.²
- Minoriteten ska skyddas mot åtgärder och metoder som syftar till assimilering av minoriteten.³
- Minoriteten ska ha nödvändiga förutsättningar att effektivt delta i det kulturella, sociala och ekonomiska livet samt i offentliga angelägenheter, särskilt sådana som berör dem.⁴
- Minoriteten ska skyddas mot åtgärder som ändrar befolkningsproportionerna i minoritetens bosättningsområden och som syftar till att inskränka minoritetens rättigheter och friheter.⁵

Utredningen har exkluderat tornedalingar, ända från utformandet av kommittédirektiven, i en fråga som berör minoriteten starkt. Ett år in i utredningen antogs ett tilläggsdirektiv som

¹ Statsskicketts grunder 1974:152, 1 kap, 2§, sjätte stycket och SÖ 2000:2, Del II, Artikel 5, Stycke 1

² Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, 5§

³ SÖ 2000:2, Del II, Artikel 5, Stycke 2

⁴ SÖ 2000:2, Del II, Artikel 15

⁵ SÖ 2000:2, Del II, Artikel 16

inkluderar tornedalingar och som syftar till ett *hänsynstagande* till minoritetens kultur och traditioner. Dessvärre erkänns inte minoritetens *rättigheter* till kultur och traditioner i tillägget. Den 23 mars 2023, drygt 1,5 år in i utredningen, erkändes minoriteten som en starkt berörd part genom att STR-T fick representation i kommitténs sakkunniggrupp. De exkluderande kommittédirektiverna, det verkningslösa tilläggsdirektivet och den sena inkluderingen av STR-T i kommitténs sakkunniggrupp strider mot paragrafer och artiklar i regeringsformen och internationella konventioner.⁶ Tornedalingarna blev en del av utredningen när delbetänkandet redan var framtaget och i fas att justeras. Förbundets hemställan om att frysa utredningen en tid för att ge minoriteten möjlighet att sätta sig in i det framtagna materialet och leverera sakkunskap innan ett justerande, hörsammades inte. Minoritetens perspektiv är således inte inkluderad i delbetänkandet annat än i det särskilda yttrande av STR-T:s sakkunniga i kommittén. Därmed har staten agerat från utredningens början i strid mot minoritetens lagstadgade skydd, något som styrks av juridisk expertis inom internationell rätt.⁷

Jakt, fiske och renskötsel har historiskt utgjort tornedalingarnas, kvänernas och lantalaisets levebröd och lever kvar idag som viktiga kulturyttringar att förvalta och föra vidare till kommande generationer. Genom att inte beakta minoritetens rätt till det ovannämnda, strider även innehållet i delbetänkandet emot det lagstadgade skydd minoriteten omfattas av.⁸ Under de första 612 sidor i betänkandet, fram till reservationen, de särskilda yttrandena och bilagorna nämns minoriteten tornedalingar endast 10 gånger, vilket talar sitt tydliga språk. Att tornedalingarnas perspektiv inte beaktas talar också för att det i kommittén finns ett assimilerande synsätt på folkgruppen, dvs. att man klassificerar tornedalingar som majoritetsbefolkning. Detta trots att forskning bekräftar folkgruppens historiska existens och markanvändning i norra Sverige sedan minst 800-talet e.Kr.

I delbetänkandet står det att kommittén inte kan bortse från att tillgången på småvilt kan ha betydelse för var människor väljer att bosätta sig. Att begränsa tillgången på småviltsjakt innebär med andra ord en åtgärd som kan komma att ändra befolkningsproportionerna i aktuella områden. Det strider mot ovan nämnd artikel i den av Sverige ratificerade ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter.⁹

Kommittén har vid upprepade tillfällen lyft att utredningen har internationella förpliktelser att förhålla sig till. Inför justering av delbetänkandet har STR-T flertalet gånger påpekat hur det framtagna materialets innehåll och kommitténs negligierande inställning gentemot tornedalingar strider mot minoritetens lagstadgade skydd. Inga åtgärder har vidtagits för att komma till rätta med problematiken. Man agerar i strid mot likhetsprincipen – allas likhet inför lagen.¹⁰ STR-T anser inte att det är upp till kommittén att avgöra vilka nationella minoriteter, eller grupper inom minoriteterna, befintlig lagstiftning ska omfatta och vilka som ska hamna utanför.

⁶ Statsskickets grunder 1974:152, 1 kap, 2§, sjätte stycket och SÖ 2000:2, Del II, Artikel 5, Stycke 1
Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, 5§
SÖ 2000:2, Del II, Artikel 15

⁷ SOU 2023:46, s. 648 Utlåtande av Ove Bring, professor i internationell rätt. Särskilt yttrande av sakkunniga Eva Kvist Svenska Tornedalingars Riksförbund - Tornionlaaksolaiset

⁸ Statsskickets grunder 1974:152, 1 kap, 2§, sjätte stycket och SÖ 2000:2, Del II, Artikel 5, Stycke 1

⁹ SÖ 2000:2, Del II, Artikel 16

¹⁰ RF 1 kap, 9§

Delbetänkandets inriktning innebär ett försvagande av den kulturella mångfalden i aktuella områden, genom att avsevärt försämra förutsättningarna för flertalet grupper att utöva sin kultur, och bevara sitt kulturarv och traditioner. Som medlemsland i Unesco har Sverige ratificerat mångfaldskonventionen¹¹ som kräver länders rätt och skyldighet att föra en kulturpolitik till stöd för den kulturella mångfalden. Även detta talar för att delbetänkandet inte kan ligga till grund för kommande lagstiftning.

I slutbetänkandet från Sveriges första Sannings- och försoningskommission framgår den meänkielitalande minoritetens misstro mot hur den statliga renmarksutredningen hanterar frågan om markanvändningen i minoritetens historiska, kulturella och språkliga område. Kommissionen konstaterar att Sveriges assimileringpolitik skadat minoriteten och fortsätter att hindra försvaret av dess språk, kultur och traditionella näringar, något som FN:s särskilda rapportör Fabian Salvioli också uppmärksammat i sina preliminära observationer från landsbesöket i början av året.¹²

I Europarådets femte yttrande om Sverige beklagar den rådgivande kommittén djupt de växande spänningarna dels mellan nationella minoriteter och dels mellan majoritetssamhället och minoriteter, som renmarksutredningen orsakat. I sina rekommendationer uppmanar kommittén följande:

109. Rådgivande kommittén uppmanar myndigheterna att säkerställa att alla lagstiftningsreformer som berör väsentliga delar av samernas och andra nationella minoriteters kultur involverar alla berörda parter, särskilt tornedalingar, kväner och lantalaiset, och att de genomförs på ett inkluderande och öppet sätt.¹³

44. Rådgivande kommittén uppmanar myndigheterna på alla nivåer att bättre erkänna och respektera den mångfald som finns inom och mellan de nationella minoriteterna genom att i nära samråd med ett antal medlemmar av varje nationell minoritet anpassa relevant lagstiftning, politik och initiativ så att resultatet återspeglar deras faktiska behov och tar hänsyn till deras särskilda problem.¹⁴

Bristfällig historieskrivning

STR-T ställer sig starkt kritisk till det historiska underlag som är framtaget i PM 18 och som ligger till grund för delbetänkandet. Historieskrivningen där är ensidig, bristfällig och ger inte en korrekt bild av den historiska markanvändningen då den utesluter andra folkgrupper som levt och använt markerna i Lappland åtminstone sedan 800-talet e.Kr. Kommittén har valt att bygga sin historieskildring till största del på rättshistorisk dokumentation, vilket är problematiskt då det utesluter grupper som inte varit i konflikt med staten om markområden. Det innebär inte att grupperna inte använt markerna, tvärtom kan det ses som att deras markanvändning var så etablerad att den inte ifrågasattes.

¹¹ Unescos konvention om skydd för och främjande av mångfalden av kulturyttringar.

¹² https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/truth/statements/20240322-sr-truth-preliminary-observations-sweden.pdf_s.2

¹³ Fifth opinion on Sweden, Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Rekommendation, punkt 109.

¹⁴ Fifth opinion on Sweden, Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Rekommendation, punkt 44.

STR-T ställer sig oförstående till att värdefulla och relevanta historiska källor som kyrkoböcker, jordeböcker, skattelängder etc. inte beaktats av kommittén. Istället ligger sovråd rätthistorisk dokumentation och riktad samisk forskning som grund för underlaget. Efter justering av delbetänkandet har det dessutom tillkommit ny historievetenskaplig forskning om markanvändning och bosättningshistoria i ett, för utredningen relevant, dynamiskt område och som visar på konkurrerande markanvändning. Det är ny kunskap som bör beaktas. Att stifta lagar som utgår från domar vars utfall bygger på ensidiga muntliga berättelser är högst oansvarigt. En bred och opartisk historiebild som ger beslutsfattarna korrekt underlag att utgå ifrån måste komma till.

Orimlig utgångspunkt

STR-T ställer sig starkt kritisk till renmarkskommitténs direktiv och utgångspunkt. Girjasdomen innehåller historiska faktafel som inte stöds av oberoende forskning och domen är också i sina uttalanden emotsägelsefull. Punkt 173 är direkt felaktig men också assimilerande och kränkande i det avseendet att den, inte bara marginaliserar utan raderar den tornedalska folkgruppens historiska existens. Högsta domstolen uttrycker i domen att inga andra än sameer existerade i Lappland under 1500-talet. Nyligen har norska sannings- och försoningskommissionen överlämnat sitt slutbetänkande där det går att läsa att invandringen av norska kväner skedde från bland annat svenska Tornedalen under 1500-talet.

Den historievetenskapliga rapporten,¹⁵ framtagen av ett utav landets tyngsta universitet, LTU, visar på en betydande markanvändning inom ett, för utredningen relevant, område i Lappland under aktuell tidsperiod och mycket tidigare. Under samma punkt, 173, vacklar domstolen i sitt resonemang när man tillägger att det stod klart att Lappland också besöktes av kustbönder och birkarlar men att det inte går att säga i vilken utsträckning dessa befann sig på området.¹⁶ Domen erkänner också att det finns betydande meningsskiljaktigheter om vilka rättigheter samerna har förvärvat genom historien och uppmanar till försiktighet vid det återopade forskningsmaterialet. Det är en aspekt som majoriteten av kommittén inte har tagit hänsyn till utan köpt den tveksamma historieskildringen utan ifrågasättande, vilket tydligt speglar sig i delbetänkandet. I delbetänkandet går att läsa att staten ibland beaktar internationella konventioner trots att de inte är av landet ratificerade och att HD genom detta kunde ge Girjas sameby bevislättnader. Det är ett inkonsekvent beaktande av internationella konventioner till fördel för en nationell minoritet men till nackdel för en annan. Mer utförligt om det går att läsa i STR-T:s yttrande i delbetänkandet.¹⁷

Bilaga 3

Kommittén kallar bilaga 3 för en "skiss" och ordförande har kommunicerat att det är ett diskussionsmaterial. Samtidigt finns inga andra förslag eller alternativa skisser framlagda. Det finns inga konsekvensbeskrivningar till den inriktning och de förslag som presenteras. Bilaga 3 pekar tydligt på en ensamrätt till kultur och traditioner åt en minoritet inom den samiska gruppen

¹⁵ Historievetenskaplig rapport om området som idag utgörs av Talma samebys bosättnings- och markanvändningshistoria. Luleå tekniska universitet.

¹⁶ NJA 2020 s. 3 p. 173

¹⁷ SOU 2023:46 Särskilt yttrande av sakkunniga Eva Kvist Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset s. 651

och ger utrymme för en auktoritär förvaltning av jakt och fiske för samebyarna då villkoren för upplåtelser ska enligt förslag bestämmas av de själva. Det är fundamentala delar i bilaga 3 som STR-T inte kan acceptera och avvisar därmed skissen i sin helhet.

Oklara arbetsmetoder

STR-T ställer sig också kritisk till de arbetsmetoder som kommittén tillämpat hitintills. Avsaknaden av minnesanteckningar och beslutsprotokoll är anmärkningsvärd. Avsaknaden av en arbetsplan där parlamentariker, sakkunniga och experter får vetskap om vilka ämnen som kommer att behandlas i kommande PM, försvårar för nämnda parter att ta ställning till materialet och bidra med sakkunskap.

I renmarkskommitténs direktiv framgår det att kommittén ska beakta relevant forskning. Trots detta emotsätter sig kommitténs ordförande en presentation av den historievetenskapliga rapporten, framtagen av LTU, om markanvändnings- och bosättningshistoria i Talma samebys område med hänvisning till att det vore olämpligt då rapporten tillkommit i samband med en pågående rättsprocess. Rapporten är framtagen av oberoende historiker och professorer. Den berör flera folkgrupper och visar på en betydande konkurrerande markanvändning under bland annat den tid som kommittén utreder. Den ger en mer breddad historiebild om de historiska förhållandena i jämförelse med den snäva historiebild som beskrivs i kommitténs delbetänkande. Det är anmärkningsvärt att ordförande i kommittén inte välkomnar denna nya och relevanta kunskap för utredningen. De beskrivna arbetsmetoderna och tillvägagångssätten har resulterat i ett bristande förtroende för kommitténs ordförande.

Tornedalingar – Europas andra urfolk

Det är också anmärkningsvärt att varken kommittén eller regeringen beaktar det faktum att tornedalingar lämnat in en begäran om erkännande som urfolk och att de uppfyller kriterier för urfolk i enlighet med internationella standards och ILO 169, artikel 1. Istället låter man pågående utredning, med sina snäva direktiv, fortgå med risk för att kraftigt försämra tornedalingarnas möjligheter att i framtiden få sina rättigheter som urfolk tillgodosedda.

Slutord

För mer konkreta exempel och förtydliganden hänvisar STR-T till det särskilda yttrande som förbundets sakkunniga lämnat och som går att ta del av längst bak i delbetänkandet, framför bilagorna.

STR-T ser med stor oro på den splittring som staten skapat inom och mellan nationella minoriteter i norra Sverige då staten genom lagstiftning fråntagit den meänkielitalande folkgruppens och jakt- och fiskesamernas rättigheter till renskötsel. Att nu ta fram material som tydligt pekar på att rätten även till de värdefulla kulturyttringarna jakt och fiske kommer att fråntas dem blir troligen sista spiken i kistan och konsekvenserna blir förödande. STR-T vill också påtala vikten av samexistens med majoritetsbefolkning och olika typer av näringar som människor som lever och verkar här idag är mer eller mindre beroende av. Renskötseln är ett

viktigt kulturarv som måste få förutsättningar att leva vidare, men dess utveckling får inte ske på ett sådant sätt att den eliminerar andra folkgruppers möjlighet och rätt att utöva sin kultur och sina traditioner. Den får inte heller ske på ett sätt som omöjliggör andra, för lokalbefolkningen och samhället i stort, viktiga näringars framtida verksamhet. Människans lika värde bör beaktas.

Utifrån i remissvaret redovisade synpunkter ser STR-T inte att renmarksutredningen kan fortgå med de direktiv den har idag, det underlag som ligger till grund för hela arbetet, den obalans av berörda parter i representationen av kommittén, den negligering av gällande lagar och internationella konventioner och det bristande förtroendet för kommitténs ordförande som STR-T med flera andra parter har. Det finns med andra ord starka skäl att med omedelbar verkan lägga ned renmarksutredningen som den är uppbyggd idag.

Dag som ovan

Bengt Niska

Ordförande STR-T

Eva Kuist

Verksamhetsledare STR-T

Sakkunnig i renmarkskommittén

